

a «control expression»). The term «emotional control» is actually used in the second meaning, which is mainly interpreted as a control of one's own emotions and the emotions of other people.

We consider the emotional self-regulation on the one hand, as an indicator of behavioral component of emotional intelligence, on the other, as one of the most important psychological mechanisms of its development.

It is proved that the arbitrariness of regulation of one's emotional state and behavior is developed with the primary school pupils. It is defined that the emotional self-regulation and the development of emotional intelligence in general provide psychological welfare of the child, helps to preserve his/her mental health.

Key words: emotional intelligence; emotional self-control; emotional self-regulation; emotions; primary school pupils.

Стаття надійшла до редакції 12.05.2016

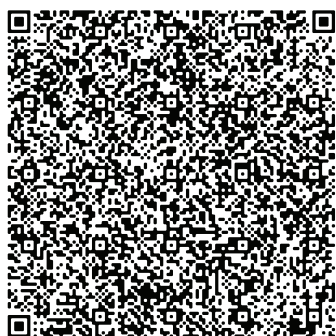
Прийнято до друку 26.05.2016

УДК 159.92

Олеся Осадько

ORCID iD 0000-0001-9644-421X

кандидат психологічних наук, доцент,
старший науковий співробітник Інституту соціальної
та політичної психології, НАПН України,
вул. Андріївська, 15, 04070 м. Київ, Україна
oolesya2005@mail.ru

КОМУНІКАТИВНІ УМОВИ РОЗВИТКУ САНОГЕННОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ

Стаття присвячена проблемі становлення життєздатності людини - її вмінню управляти ресурсами свого біо-психо-соціального здоров'я. Автор розглядає цю проблему в контексті можливостей розвитку саногенного потенціалу особистості засобами міжсуб'єктної взаємодії. Результати теоретичного дослідження розкривають психологічні закономірності саморозвитку особистості в процесі конструювання смислової основи життєвих виборів. На основі виявлених закономірностей в статті визначається специфіка впливу різних моделей міжсуб'єктної взаємодії на реалізацію і розвиток суб'єктом вибору свого особистісного потенціалу в процесі розв'язання життєвих завдань.

Ключові слова: життєздатність; засвоєння смислових суперечностей; психологічна допомога; саногенний потенціал особистості; фасилітація.

Вступ. Проблема зміцнення біо-психо-соціального здоров'я людини є провідною для теоретичної та прикладної психології особистості. Науковими планами розв'язання цієї проблеми є, з однієї сторони, створення сприятливих для особистісного здоров'я умов життя, з другої – розвиток здібності особистості перетворювати ризики і виклики нашого недосконалого світу в ресурси власного зростання. Оскільки перспективи створення безпечного для здоров'я світу залишаються недосяжними, то нагальною задачею психології є оптимізація практичної допомоги особистості в розвитку її саногенного потенціалу – здібності створювати смислові основи для здоров'я-розвивальних (саногенних) життєвих виборів.

Саногенний потенціал особистості є психологічною основою життєздатності людини – її вміння управляти ресурсами свого здоров'я, її здатності не просто виживати, а жити повноцінним, задовольняючим її життям (Осадько О. Ю., 2014;

Рыльская Е. А., 2009; Maddi S., Khoshaba D., 1994; Rogers C., 1961; Ungar M., 2005). Саногенний потенціал особистості (СПО) визначається дослідниками як «специфічний життєвий ресурс, який можна ототожнити з ресурсами опірності, стійкістю до стресу, емоційною стійкістю, копінг-механізмами, механізмами психологічного захисту, позитивним мисленням, відчуттям пов'язаності, резилентністю, потенціалом позитивних змін після переживання травматичних подій» (Аршава І. Ф., Репіна О. Г., 2010, с 18).

Загальновизнаним в психології вважається факт залежності біо-психо-соціального здоров'я людини від рівня розвитку СПО як особистісної здібності створювати смислову основу здоров'я-розвивальних життєвих виборів. Закономірності впливу на якість життя людини тих особистісних смислів, що опосередковують її взаємодію зі світом, розкриваються в дослідженнях життєвого світу особистості (К. О. Абульханова-Славская,

Л. І. Андиферова, О. Г. Асмолов, Ф. Ю. Василюк, Л. Я. Дорфман, В. М. Дружинін, С. Л. Рубінштейн, Т. М. Титаренко), її базової спрямованості (Б. Г. Ананьєв, О. В. Лібін, О. М. Леонт'єв, К. К. Платонов), профілю особистісних цінностей, або смисложиттєвих орієнтацій (О. Ю. Александров, Б. С. Братусь, Д. О. Леонт'єв, П. П. Фесенко). Емпірично доведено також і те, що здоров'я людини пов'язано з рівнем саногенності тих способів, якими суб'єкт діяльності розв'язує певні пізнавальні задачі: наприклад, з рівнем саногенності сприймання (І. М. Спивак, Т. Н. Творогова), мислення (І. Ф. Аршава, Е. В. Мирошник, С. Н. Морозюк, Е. Л. Носенко, Ю. М. Орлов), рефлексії (В. В. Лисенко, С. Ф. Марчукова, А. Л. Рудаков) тощо.

Теорія психологічних систем розглядає проблему життєздатності особистості в контексті її здібності узгоджувати свої змінення із зміненнями інших систем біологічної, соціальної, культурної природи, які створюють «світи її життя» і з якими вона взаємодіє, тобто обмінюється енергією (Клочко В. Є., 2005). Обмін енергіями розуміється як сутність всіх форм взаємодії людини і світу, як обмін речовинами, інформацією, ідеями, емоціями, діями, усіма цінностями, в яких матеріалізовані досвід та енергія людей (В. І. Кабрін, М. Маклюєн, Г. Олпорт, Н. І. Сарджвеладзе).

Функцію управління цим процесом коеволюції людини (як біо-психо-соціальної системи) з олюдненим світом виконує особистість. Особистість – це динамічна система ставлень людини до дійсності, яка виростає із досвіду взаємодії систем «Людина» і «Світ», і яка надалі визначає – чим, з ким, коли, як обміноватись і як оцінювати процес і результат взаємодії. Це особистісне управління (особистісно-сміслова регуляція) взаємодії людини зі світами її буття може як зміцнювати, так і руйнувати її біо-психо-соціальне здоров'я. Завдяки створеним особистісним смислам, суб'єкт може здійснювати життєві вибори, які сприяють, або які перешкоджають розвитку його життєздатності. *Розвиток саногенного потенціалу особистості – це результуючий прояв її повноцінного функціонування: самоспорудження, самореалізації і саморозвитку як системи смислової регуляції життя людини в олюдненому світі.*

В науковій психології переважно досліджується типологія особистісно-сміислової регуляції життєздійснення людини. Вивчаються типи життєвих світів особистості: концептуальних моделей світу, себе-у-світі та образів життя. Типологія індивідуальних стратегій розв'язання життєвих завдань є предметом наукового вивчення і в дослідженнях стилів когнітивної діяльності особистості, до яких відносяться і так звані саногенні способи сприймання, мислення, рефлексії. Основним доробком цих наукових досліджень є висвітлення феномену залежності біо-психо-соціального здоров'я людини від того, на які суб'єктивні моделі дійсності вона спирається і які стратегії життєздійснення

обирає. Завдяки цим відкриттям стає очевидним, що патогенні вибори людини пов'язані не з її «вродженим потягом до саморуйнування», а з порушеннями процесу становлення (буття-розвитку) особистості.

Проте, для практичних задач психологічної допомоги людині в розвитку її життєздатності недостатньо просто виявити порушення в функціонуванні особистості й інформувати клієнта про патогенність його моделей світу і стратегій розв'язання життєвих завдань. Необхідно знайти дієві способи оптимізації функціонування особистості і активізації розвитку СПО. *Новизна нашого дослідницького підходу полягає в тому, що предметом наукового вивчення є не ступінь розвинення саногенного потенціалу індивідуальної особистості, а психологічні закономірності його розвитку в процесі створення суб'єктом смислової основи своїх екзистенціальних виборів: виборів свого способу бути в даній комунікативній ситуації. Йдеться про те, як відбувається становлення СПО і які умови міжсуб'єктної взаємодії можуть сприяти його розвитку.*

Мета статті полягає, відповідно, у виявленні психологічних закономірностей і комунікативних умов розвитку саногенного потенціалу особистості. Об'єктом дослідження виступає здібність людини обирати здоров'я-розвивальні способи розв'язання своїх життєвих завдань. Предметом – умови міжсуб'єктної взаємодії, які впливають на динаміку розвитку саногенного потенціалу особистості.

Концептуальна модель розвитку саногенного потенціалу особистості. Практична спрямованість дослідницьких задач визначила те, що процес становлення особистості розглядається нами не в макроплані пролонгованих відрізків життя, а в мікроплані окремої комунікативної ситуації, в якій суб'єкт комунікації здійснює свій вибір свого способу бути в даних йому обставинах. Комунікативна ситуація (КС) – це констеляція внутрішніх і зовнішніх обставин життя в їх даності суб'єкту комунікації. З комунікативних ситуацій, що безперервно створюються, розгортаються і змінюються, сплетений комунікативний світ особистості (Кабрін В. І., Рильская Е. А., Петрова В. Н., Мазута В. В., 2011), який вона конструює своїми виборами, і який, в свою чергу, впливає на ці вибори. Таким чином, КС є не тільки моментом буття особистості, в якому проявляється її здатність до смислоутворення, а і моментом її самовизначення щодо свого подальшого розвитку.

Вибір – це свідоме або підсвідоме рішення суб'єкта про те, які з виявлених багатозначних обставин взяти до уваги і як їх впорядкувати. Будь-який вибір суб'єкта комунікації є його особистісним вибором, оскільки як найкращий, так і найгірший з можливих виборів, є результатом смислоутворення. Смислоутворення, згідно комунікативної теорії психічного, – це конструювання особистісних

смислів (сислової основи виборів) з різнопланових і багатовекторних ставлень людини до окремих аспектів дійсності, що актуалізувалися в даній комунікативній ситуації.

Ніхто не знає, які саме «латентні потенціали реакцій, переживань і дій» (ставлення, за В. М. Мясіщевим) актуалізувалися в іншого суб'єкта в даній КС; з яких альтернатив він конструює смислову основу свого вибору. Тому те, що спостерігачеві може здаватися саногенним вибором, для самого суб'єкта може бути – патогенним. Відповідно, *психологічна допомога людині в розвитку її життєздатності полягає не в тому, щоб підказати, запропонувати, обґрунтувати «правильний» для неї вибір, а в тому, щоб активізувати самореалізацію і саморозвиток особистості в процесі смислотворчості*. Йдеться про створення таких комунікативних умов, які сприяють усвідомлюванню актуалізованих суб'єктивних ставлень (до себе, до певних Я-позицій, до реальних та віртуальних учасників взаємодії, до ситуації в її зв'язках з подіями минулого та планами на майбутнє і т.п.), виявленню смислових суперечностей і конструюванню особистісних смислів більш високого порядку, в яких виявлені протиріччя «засвоюються».

Засвоєння смислових суперечностей – це динамічний механізм саморозвитку особистості, спосіб розв'язання задач вибору на основі знаходження консенсусу між альтернативними варіантами конструювання дійсності. Якщо вибір здійснюється через відсунення одних альтернатив на користь інших, або через встановлення компромісу (часткової реалізованості суперечливих інтенцій), то виявлені смислові суперечності не ведуть до вертикальної динаміки концептуалізації, а створюють внутрішній конфлікт. Цей конфлікт призводить до зростання особистісної тривожності (а раптом, не ті альтернативи обрані) або до депресивних переживань (злість на «обставини», які не дають досягати бажаного). Те, що ми називаємо досягненням «консенсусу» є саногенним способом обходження з суперечливими точками зору, при якому вони не протистоять одна одній у війні за першість, і не жертвують собою заради «хиткого компромісного миру», а, навпаки, співпрацюють (спів-діють) так, щоб доростити одна-одну до спільного, взаємоприйняттого рішення. Це нове спільне рішення базується на смислах більш високого порядку, які створює особистість, і які дозволяють їй «підійматися» над ситуативними протиріччями, бачити ситуацію в розширеній перспективі, узгоджувати в єдиному конструкті ті альтернативи вибору, які раніше здавались несумісними (Кабрин В. И., Рыльская Е. А., Петрова В. Н., Мацута В. В., 2011; Maddi S., Khoshaba D., 1994).

Функціонування особистості вивчається в психології як взаємопов'язані процеси самоспорудження, саморегуляції та саморозвитку системи ставлень людини до дійсності. Здійснювані суб'єктом життєві вибори залежать від зрілості репрезен-

тативних та регуляційних структур особистості. Але процес розвитку саногенного потенціалу особистості відбувається на всіх етапах її становлення і залежить від того, як обходиться суб'єкт вибору з виявленими ним смисловими суперечностями. Попри всю своєрідність суб'єктивних моделей дійсності та взаємодії, оптимальне функціонування особистості проявляється у засвоєнні виявлених нею при конструюванні виборів смислових суперечностей. Своєрідність особистості визначає зміст і спосіб засвоєння виявлених суперечностей: напрямки і динаміку саморозвитку. Натомість відмова від розвитку (від засвоєння виявлених суб'єктом смислових суперечностей) – свідчить про порушення функціонування особистості.

Комунікативні умови розвитку СПО в міжсуб'єктній взаємодії. Спираючись на описану вище динамічну модель функціонування особистості, можна визначити *шляхи активізації розвитку СПО в процесі міжсуб'єктної взаємодії*. Для зміцнення особистісних основ життєздатності людини сприятливими є такі взаємини з іншими учасниками комунікації, в яких виявлені суб'єктом вибору смислові розбіжності сприймаються як ресурс росту, а не як загроза самоповазі. Міжсуб'єктна взаємодія перетворюється на ресурсний простір саморозвитку особистості якщо принаймні один з комунікантів відчуває і виявляє прийняття, емпатію і конгруентність до своїх комунікативних партнерів. Цю особистісну позицію К. Роджерс описує як фасилітаційну з огляду на те, що вона полегшує (фасилітує) саморозвиток особистості. Якщо у взаємодії складаються фасилітаційні стосунки, то будь-які суперечності (внутрішньо-особистісні, чи міжсуб'єктні) сприймаються учасниками як матеріал для розвитку (себе або взаємин), а не як недолік, що треба приховувати. Засвоєння цих суперечностей через створення смислів більш високого порядку дозволяє суб'єкту побачити ситуацію в новій перспективі, в єдності її різноманіття. Це розширення погляду на дійсність, яке відбувається через вертикальну динаміку смислоутворення, і служить рушійним механізмом саморозвитку особистості; створює можливість її змінюваності без втрати стабільності

Умови міжсуб'єктної взаємодії можуть не тільки активізувати процес саморозвитку особистості, але і блокувати його (Суходольська Й., 2014). Для цього достатньо створити «експертні» взаємини, які відсторонюють особистість від самореалізації, самопізнання і саморозвитку. В експертних взаєминах один з учасників взаємодії посідає особистісну позицію «провідника», який прагне передати (нав'язати) іншим свої смислові конструкти дійсності. Експерт може мати гуманні цілі (поділитися своїм досвідом), або переслідувати корисні мотиви (сформувані залежність, отримати владу, гроші чи інші зиски). Незалежно від способів просування експертних знань (емоційних,

логічних, тактичних, директивних), незалежно від їх «правильності», сам процес взаємодії з експертом блокує самореалізацію і саморозвиток особистості.

У спілкуванні з людиною, яка претендує на знання істини, суб'єкт вибору прагне зберегти самоповагу, отримати визнання, досягти зверхності чи видатись здібним учнем, що робить неприйнятною роботу над виявленими смисловими суперечностями. Цілком природною в таких комунікативних умовах є тенденція відмови від саморозвитку задля розв'язання інших нагальних проблем (виконати роль, отримати інструкції, перекласти відповідальність). До того ж, темою спілкування з експертом виступають його досвід і його смисли, від опрацювання яких може особистісно зростати лише сам просвітитель. Інакше кажучи, експертні стосунки, незалежно від намірів експерта, розвивають лише знання слухачів про чужий досвід (що корисно на ранніх етапах соціалізації та професіоналізації), але не їх здатність здійснювати життєві вибори на користь розвитку власної життєздатності.

Сучасна наука розглядає процес розвитку живих систем як такий, що відбувається за принципом гомеостазу – спрямованості на досягнення рівноваги у русі (Кабрин В. І., Рильська Е. А., Петрова В. Н., Мацута В. В., 2011; Клочко В. Є., 2005; Рильська О. О., 2009). На відміну від моделі гомеостазу (за якою системи прагнуть мінімізувати напруження і досягти стану рівноваги), а також від моделі гетеростазу (згідно якій, системи прагнуть порушити рівновагу, женуться за напруженням), гомеостатична модель розвитку особистості виходить з того, що її оптимальне функціонування забезпечується співдією двох груп інтенцій: до збереження стабільності та до забезпечення змінюваності. Реалізація одних інтенцій допомагає не втрачати внутрішню рівновагу, других – підтримує динаміку особистісного зростання (Кузнецов М. А., Зотова Л. Н., 2016).

Якщо метою психологічної допомоги людині є розвиток особистісних основ її життєздатності, то міжсуб'єктна взаємодія має будуватись в моделі фасилітації: створення комунікативних умов для засвоєння суб'єктом вибору виявлених ним в КС смислових суперечностей. Об'єктом комунікативних впливів при такій взаємодії виступають не створені особистістю концептуальні моделі дійсності, а об'єктивовані в КС процес обходження суб'єкта з виявленими ним смисловими суперечностями. Тобто мобілізуються особистісні ресурси саморозвитку через вертикальну динаміку смислоутворення.

Якщо комунікативний партнер намагається «розвивати» створену особистістю модель дійсності чи прийняті нею стратегії життєздійснення, то він активізує стабілізаційні механізми функціонування особистості. Психологічними механізмами стабілізації розвитку особистості є трансформований в систему ставлень людини до дійсності її життєвий досвід (суб'єктивна модель дійсності і

стратегії взаємодії). Ці відносно стійкі особистісні структури забезпечують людині відчуття стабільності світу, власної компетентності у розумінні і передбаченні подій, що відбуваються. Тому вона «захищає» цілісність напрацьованої системи ставлень до дійсності від руйнівних зовнішніх впливів. Цей феномен В. М. М'ясищев описує як те, що і засвоєння і реалізація людиною певних знань та вмінь визначається її ставленнями до дійсності (М'ясищев В. М., 1995, с.95). Відкидання певної інформації, яка не вписується в напрацьовані моделі світу, є невід'ємним проявом піклування особистості про збереження тих ресурсів опірності, які вичерпані нею з власного життєвого досвіду. Це – психологічний захист, але захист не від росту, а від втрати опори і орієнтирів для повноцінного функціонування і саморозвитку.

Висновки. Особистість становить собою динамічну систему ставлень людини до дійсності, яка формується, реалізується і розвивається в процесі її взаємодії з олюдненим світом. Повноцінне функціонування особистості в процесі конструювання смислової основи життєвих виборів людини є умовою розвитку її здоров'я і життєздатності.

Саногенний потенціал особистості є феноменом її повноцінного функціонування, який проявляється в здатності людини розв'язувати свої життєві завдання такими способами, які розвивають її життєздатність.

Включені у взаємодію партнери завжди впливають на процес вибору суб'єктом свого способу бути в комунікативній ситуації. Цей вплив може, як сприяти, так і перешкоджати становленню особистісних основ життєздатності людини (СПО).

Комунікативними умовами активізації розвитку СПО є створення в міжсуб'єктній взаємодії фасилітаційних стосунків, які сприяють засвоєнню особистістю виявлених нею при конструюванні вибору смислових протиріч. Прийняття, емпатія і конгруентність партнера є інтеракційними чинниками, що полегшують реалізацію і розвиток смислових здібностей всіх учасників взаємодії.

Якщо міжсуб'єктна взаємодія будується в експертній моделі стосунків, в якій комунікативні партнери прагнуть «навчити» інших «правильному» образу світу і життя, то умови для розвитку СПО не створюються. Незалежно від того, буде «клієнт» погоджуватись з «експертом», чи опротестовувати його точку зору, сама взаємодія в стосунках «експерт-клієнт» блокує самореалізацію особистості як суб'єкта вибору свого способу жити, і не веде до розвитку життєздатності людини.

В експертній моделі міжсуб'єктної взаємодії блокується процес самореалізації та саморозвитку особистості вже тому, що центром уваги стають не виявлені суб'єктом смислові суперечності, а ті знання, які експерт прагне донести до клієнта. Натомість, для активізації розвитку СПО необхідно створити комунікативні умови, в яких суб'єкт вибору і зможе і захоче виявля-

ти, опрацювати і освоювати ці протиріччя. Цей безпосередній комунікативний досвід здійснення виборів на основі знаходження консенсусу (а не компромісу) між несумісними варіантами рішень інтеріоризується особистістю як спосіб засвоєння смислових протиріч у внутрішній і зовнішній комунікації.

Подальше вивчення проблеми розвитку СПО вбачається автором у виділенні тих комунікативних механізмів, що впливають на ставлення особистості до самого факту виявлення смислових суперечностей в процесі конструювання своїх екзистенціальних виборів.

Література

1. **Аршава І. Ф.** Саногенічна парадигма у дослідженні особистості / І. Ф. Аршава, О. Г. Рєпіна // Медична психологія, 2010 №2. – с. 16-21
2. **Кабрин В. И.** Транскоммуникация: преобразование жизненных миров человека / В. И. Кабрин, Е. А. Рыльская, В. Н. Петрова, В. В. Мацута // Под ред. В. И. Кабрина. – Томск: ТГУ, 2011. - 400 с.
3. **Клочко В. Е.** Самоорганизация в психологических системах: проблемы становления ментального пространства личности (введение в транспективный анализ) / В. Е. Клочко. – Томск, 2005. – 172 с.
4. **Кузнецов М. А.** Психологические механизмы и детерминанты поддержания здоровья человека / М. А. Кузнецов, Л. Н. Зотова // Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія. - 2016. – Вип. 53. – С. 102-125, DOI: dx.doi.org/10.5281/zenodo.44721.
5. **Осадько О. Ю.** Саногенний потенціал особистості як психологічна основа біо-психо-соціального здоров'я людини / О. Ю. Осадько // «Особистість у сучасному світі» - К. ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2014. – С. 64-68.
6. **Рыльская Е. А.** Психология жизнеспособности человека / Е. А. Рыльская. - Челябинск: ЧГПУ, 2009. - 361 с.
7. **Суходольська Й.** Необхідність конструктивних змін в освіті – ідея особистісного спілкування // Освітologia, № 3, 2014. – С. 152-158.
8. **Maddi S.** Hardiness and Mental Health / S. Maddi, D. Khoshaba // Journal of Personality Assessment. 1994. – Oct. – №2. – Vol. 63. – P. 265-274.
9. **Rogers C.** On Becoming a Person: A Therapists View of Psychotherapy. Boston, 1961.
10. **Ungar M.** (ed.) Handbook for working with children and youth. Pathways to resilience across cultures and contexts. – Thousands Oaks-L. – New Delhi: Sade Publications, Inc. 2005

КОММУНИКАТИВНЫЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ САНОГЕННОГО ПОТЕНЦИАЛА ЛИЧНОСТИ

Осадько Олеся, кандидат психологических наук, доцент, старший научный сотрудник Института социальной и политической психологии, НАПН Украины, ул. Андреевская, 15, 04070 г. Киев, Украина, oolesya2005@mail.ru

Статья посвящена проблеме становления жизнеспособности человека – его умения управлять ресурсами своего био-психо-социального здоровья. Автор рассматривает эту проблему в контексте возможностей развития саногенного потенциала личности средствами межсубъектного взаимодействия. Результаты теоретического исследования раскрывают психологические закономерности саморазвития личности в процессе конструирования смысловой основы жизненных выборов. На основе выявленных закономерностей в статье определяется специфика влияния различных моделей межсубъектного взаимодействия на реализацию и развитие субъектом выбора своего личностного потенциала в процессе решения жизненных задач.

Ключевые слова: жизнеспособность; освоение смысловых противоречий; психологическая помощь; саногенный потенциал личности; фасилитация.

COMMUNICATIVE RESOURCES FOR RISING OF PERSONALITY'S SANOGENIC POTENTIAL

Osadko Olesia, Ph.D., Associate Professor, Senior Researcher, Institute of Social and Political Psychology, Andriyvska str. 15, 04070 Kyiv, Ukraine, oolesya2005@mail.ru

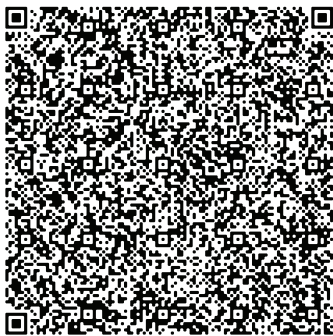
The problem of evolution of human personality's resilience is revealed in this article. The author examines this problem in the context of the accessibility of personality's raising in inter-subject interactions. The article presents the results of theoretical system analysis of scientific knowledge about the development of personality's foundations of human viability. Proposed by the author integral model of formation of personality's sanogenic potential discloses the psychological regularities of development of a person's ability to make decisions in favor of developing its resilience. The results of the study led to the conclusion that the effectiveness of psychological assistance to people in developing their viability depends on what model of interaction this assistance is provided. The study compared two models of inter-subject communication: facilitation and expert. Based on the theoretical review, the author argues that just the process of interactions between communicators create developing or blocking effect on the development of the

personality's sanogenic potential. Personality's growth through development of semantic contradictions is supported in facilitation communicative model. The opposite effect has an expert model of interaction, which provokes the rejection of person's self-development. The expert interactional model blocks the process of person's self-realization and self-identity because it is focused on promoting expert's knowledge and does not support the activity of the individual to identify and resolve semantic contradictions. On the basis of the research the author comes to the conclusion that current domestic tendency to convert psychological assistants in to psychological education impedes the solution of problems of developing person's resilience.

Key words: development of semantic contradiction; facilitation; personality's sanogenic potential; psychological assistance; resilience.

Стаття надійшла до редакції 15.05.2016

Прийнято до друку 26.05.2016

УДК 378:159.923.2

Олена Сорокіна

ORCID iD 0000-0002-6600-2979

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної, вікової та педагогічної психології,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
пр. Тичини, 17, 02152 м. Київ, Україна
o.sorokina@kubg.edu.ua

ЗМІСТ УЯВЛЕНЬ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ ПРО СПЕЦИФІКУ МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто та диференційовано поняття професійних уявлень, охарактеризовано їх специфіку у студентів-психологів на початковому етапі професійної підготовки. У процесі дослідження використано методи вивчення наукових джерел та контент-аналізу продуктів діяльності студентів (есе).

Емпіричне дослідження змісту уявлень щодо специфіки майбутньої професійної діяльності свідчить про їх обмеженість та фрагментарність у студентів-психологів. В ідеалізованих уявленнях першокурсників психолог має виняткові здібності, а його професійна діяльність обмежена сферою спілкування. У статті визначено тенденцію до ускладнення професійних уявлень студентів у процесі фахового навчання від побутових до наукових. Розглянуто зв'язок між реалістичністю системи уявлень студентів і процесом їх професійного самовизначення.

Ключові слова: професія; професійні уявлення; психолог.

Вступ. Актуалізація суспільного запиту до професіоналізму психологів зумовлюється суттєвими трансформаціями, які відбуваються в сучасній Україні. Постає необхідність інноваційних зрушень в освітньому середовищі щодо підготовки психологів, зокрема у прикладному аспекті, тому що в останні роки з'явилися нові галузі застосування психологічних практик, з якими українські психологи не стикалися в такому обсязі. Означена ситуація виникає не лише через переважаність навчальних планів теоретичними курсами, а й через недостатню сформованість у студентів професійного світогляду, коли існує неузгодженість між уявленнями студентів про професію психолога та реальними вимогами до їхньої професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить, що більшість науковців, які займаються проблемами професійної підготовки фахівців загалом та майбутніх психологів зокрема (І. Вачков,

А. Деркач, Е. Зеєр, О. Фонарьов, В. Шадріков), визначають найбільш дієвою такою концепцією освіти, в процесі якої взаємодія суб'єктів навчання максимально орієнтована на професійний розвиток особистості та специфіку майбутньої професійної діяльності (Зеєр Э. Ф., 2007, с. 140). В. Шадріков наголошує, що професійне навчання та особистісний розвиток сприяють формуванню психологічної системи діяльності, яка передбачає процес її когнітивного освоєння – формування уявлень про результат і динамічну структуру професійної діяльності (Шадріков В. Д., 1996, с. 14). Професійні уявлення розглядаються як регулятори професійного самовизначення (Ю. Долинська, С. Максименко, Н. Пов'якель, Н. Чепелева). На думку О. Донцова і Г. Белокрилової, система професійних уявлень психологів складається з двох компонентів: 1) суб'єктивного – це сукупність уявлень про психолога як суб'єкта професійної